Een aantal constituenten congrueert/congrueren niet eenduidig

Een syntactische analyse van de gekwantificeerde constituenten [Een aantal X] en [Een aantal van die X] en congruentie met het werkwoord

Bachelorscriptie Nederlandse taal en cultuur
Auteurs: Mattanja Koolstra & Berbel Strik
Begeleiders: Jan Don & Olaf Koeneman
Datum: 11 januari 2010

0. Inleiding

In het dagelijks taalgebruik van Nederlanders wordt in sommige zinnen met hetzelfde onderwerp zowel de meervoud- als enkelvoudsvorm van een werkwoord gebruikt.

1 a) Een aantal mensen denkt nog steeds dat scripties schrijven leuk is
b) Een aantal mensen denken nog steeds dat scripties schrijven leuk is

Degenen die op school goed hebben opgelet, zullen zin b aanmerken als 'fout'. Zij hebben geleerd dat [een aantal] enkelvoud is, en in de bovenstaande zin een enkelvoudig werkwoord vereist. Hoewel de meeste kinderen deze regel op school leren, gebruiken veel mensen na [een aantal mensen] tóch een meervoudsvorm van het werkwoord.

Nederlandse taaladviesdiensten zijn het er vrijwel allemaal over eens dat beide vormen naast elkaar gebruikt worden en mogen worden. De Nederlandse taalunie zegt dat in de meeste van dit soort zinnen zowel enkelvoud als meervoud mogelijk is. De website van Onze Taal sluit zich hierbij aan en voegt daaraan toe dat in dagelijks spraakgebruik de meervoudsvorm zelfs het gewoonst is. De ANS keurt ook beide vormen goed om de reden dat zowel [een aantal] als [mensen] opgevat kan worden als de kern van het onderwerp. De Taalbaak en Handboek Verzorgd Nederlands ten slotte raden volgens het schoolboekje enkelvoud aan, 'om verwarring te voorkomen'.

De grammatica staat dus toe dat hetzelfde onderwerp [een aantal mensen] twee verschillende werkwoordsvormen kan genereren. De ANS geeft al aan dat in de constructie zowel [een aantal] als [mensen] als kern van de constituent te beschouwen is. Problematischer wordt het als we naar de volgende zinnen kijken:

2 a) Een aantal van die mensen denkt
b) Een aantal van die mensen denken

In deze zinnen is het tweede nomen [mensen] ingebed in een prepositionele constituent, vanaf nu PP genoemd. Deze PP heeft als kern het voorzetsel [van]. Als [van die mensen] een PP constructie is, kan [mensen] nooit de kern van de deze constructie zijn. Een nomen dat is ingebed in een prepositionele constructie kan nooit het hoofd van het complete zinsdeel zijn. Toch kan ook deze PP constructie zowel meervoud als enkelvoud op het werkwoord genereren. In deze scriptie zoeken we naar een antwoord op de vraag waarom dit zo is. Hoe is het mogelijk dat zinnen met [een aantal X] met en zonder een PP twee verschillende werkwoordsvormen genereren?

Er zijn twee mogelijke oorzaken voor de wisselende congruentie.
De ene mogelijkheid is dat de verschillende congruentie gezocht moet worden in verschillende syntactische structuren. Dit betekent dat zinnen die een enkelvoudig werkwoord krijgen, een andere syntactische structuur hebben dan zinnen waarbij meervoud op het werkwoord wordt gebruikt.

De andere mogelijkheid is dat de twee verschillende werkwoordsvormen door twee verschillende congruentiemanieren verkregen worden. Als we enkel kijken naar de *betekenis* van [een aantal mensen] en [een aantal van die mensen] dan is het onderwerp een meervoudig concept. Het gaat hier om het meervoudige begrip *mensen*;

meer dan één mens. Uitgaande van de semantiek zou een meervoudig werkwoord dan ook voor de hand liggen. Als de semantiek de congruentie zou kunnen beregelen, zou dat de oorzaak kunnen zijn voor de meervoudige werkwoordsvorm. Bij zinnen met een enkelvoudig werkwoord zou gewoon de syntaxis de congruentie beregelen.

Het is echter nog maar de vraag of de betekenis van woorden de grammatica in het Nederlands kan verbuigen. Er zijn twee argumenten tegen deze oplossing te geven; een empirisch en een theoretisch argument. Ten eerste blijkt uit de praktijk dat er vergelijkbare constructies zijn die slechts één werkwoordsvorm kunnen krijgen.

3 a) * De politie hebben gisteren veel mensen opgepakt
b) * De regering besloten gisteren weer niet over het klimaatakkoord

Hoewel [de regering] en [de politie] semantisch meervoudige concepten zijn, is bij beide een meervoudige werkwoordsvorm uitgesloten. Semantische congruentie gaat hier dus niet op.

Ten tweede gaat semantische congruentie in tegen het algemeen geaccepteerde taalmodel over congruentie. Dat wordt duidelijk als we kijken naar het volgende schema (Chomsky, 1995).

4)

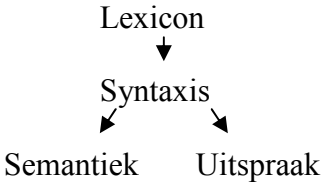

Bij het vormen van een zin, haalt de spreker eerst de benodigde woorden uit zijn lexicon. Hier hebben de woorden hun stamvorm; Het tweede compartiment in het proces is de syntaxis. Hier worden de woorden samengevoegd, verplaatst, en worden de kenmerken van de woorden gecontroleerd. Deze syntactische structuur wordt geïnterpreteerd door de fonologische en de syntactische component, hetgeen resulteert in een uitspraak en een betekenis. In dit systeem is het de syntaxis die bepaalt hoe de congruentie werkt.

Het proces in dit schema gaat slechts één kant op. De compartimenten worden van ‘boven’ naar ‘beneden’ doorlopen. Met andere woorden: de grammatica kan niet eerst een betekenis geven en daarna pas de syntaxis en het lexicon raadplegen. Hieruit volgt dat als semantische congruentie de oorzaak is van deze twee werkwoordsvormen, dit taalmodel geschonden wordt. In deze scriptie proberen we daarom een syntactische verklaring te geven voor het feit dat zinnen 1a en 2a naast 1b en 2b voorkomen.

We zullen als volgt te werk gaan. In paragraaf 1 schetsen we een uitgebreider kader van het probleem. Welke constructies laten hetzelfde gedrag zien en wanneer? Met de database Corpus Gesproken Nederlands, het Corpus geschreven taal op internet via de zoekmachine Corpus Internet en een intuïtieonderzoek, verifiëren we wat de verhouding is tussen het gebruik van meervoud en enkelvoud op het werkwoord.

In paragraaf 2 en 3 zullen we inventariseren wat er over dit onderwerp geschreven is. Er blijken verschillende syntactische verklaringen gegeven te zijn. In

paragraaf 2 bespreken we Cardinaletti en Giusti (2006) die verschillende mogelijke syntactische structuren hebben geopperd. Uiteindelijk bewerken zij één van deze structuren en passen deze toe op het Italiaans en Engels.

In paragraaf 3 nemen we Vos (1999) onder de loep. Zij analyseert partitieve constructies van het Nederlands, Duits en Spaans. Zij neemt de structuur van Cardinaletti en Giusti (C&G) als uitgangspunt voor haar analyse[1]. Haar uiteindelijke syntactische verklaring voor het geschetste probleem wordt hier uiteengezet.

In paragraaf 4 zullen we aangeven op welke gebieden Vos relevant is en waar zij voor ons onderzoek tekort schiet. Vervolgens zullen we een theoretisch kader geven dat we als uitgangspunt nemen voor een te formuleren aanpassing van Vos' theorie.

1. Eigenschappen van de constructies

In de inleiding hebben we het probleem geschetst van de dubbele werkwoordsvormen bij de volgende twee constructies:

5 a) Een aantal X [persoonsvorm]
b) Een aantal van die X [persoonsvorm]

Hierbij is [een aantal mensen] het subject van de zin, zodat de persoonsvormen daarmee congrueren. Om te bewijzen dat beide congruentievormen bij 5a-b) voorkomen, hebben we empirisch onderzoek gedaan. Met dit onderzoek willen we ook zicht krijgen op wanneer er precies voor meervoudige congruentie gekozen wordt. Als we daar meer zicht op hebben kunnen we wellicht een abstractie opstellen over de omgeving waarin [mv] en de omgeving waarin [ev] voorkomt. Uiteraard is een mogelijke uitkomst dat sprekers hier individuele intuïties over hebben. Ook kan het zo zijn dat individuen verschillende intuïties hebben in de spreek- en schrijftaal.

Wij hebben de zinnen 5a-b) onderzocht met verschillende variabelen. Hiervoor gebruikten wij de zoekmachine Corpus Internet (onderzocht met behulp van Google), het Corpus Gesproken Nederlands, en een intuïtieonderzoek. Centraal staat de vraag welke werkwoordsvorm men bij deze constructie kiest, of dit enkelvoud of meervoud is. De verwachting is dat mensen vaker een enkelvoudig werkwoord gebruiken, omdat dat de regel is die in de prescriptieve grammatica wordt gehanteerd. In de omgeving van het lidwoord [het], de plaatsing van een adjectief voor [aantal], en er-pronominalisatie waarbij het werkwoord vóór [een aantal staat], verwachten we dat de regel meestal gehanteerd wordt, omdat in deze gevallen extra nadruk op het enkelvoudige [aantal] komt te liggen.

Maar er zijn ook bepaalde omgevingen waarvan we verwachten dat men vaker voor een meervoudig werkwoord kiest, hoewel dat de regel schendt. Het gaat immers om een meervoudig concept, dus een meervoudig werkwoord geeft semantisch de juiste congruentievorm. De eerste omgeving is de semantische context die meervoud zou kunnen afdwingen. De tweede is wanneer [een aantal] subject van een bijzin is. In het onderzoek is met deze vijf variabelen rekening gehouden om meer te kunnen zeggen over de situaties waarin voor enkelvoud of meervoud gekozen wordt, en of het überhaupt uitmaakt in welke talige omgeving de constructies worden gebruikt.

[1] Vos, p. 253.

Het onderzoek op Corpus Internet dient om een grof beeld van de geschreven taal te krijgen. Omdat bij geschreven taal meer rekening wordt gehouden met de regels van de grammatica verwachten we dat een behoorlijk deel van de congruentie meervoudig zal zijn. We hebben hier op een beperkt aantal werkwoorden gezocht, dus het beeld is niet maatgevend voor het geheel aan geschreven constructies. We hebben naast de verschillende congruentievormen de variabele van het lidwoord gehanteerd[2].

Het Corpus Gesproken Nederlands (CGN) is een database die transcripties van spraakopnames bevat. Deze is samengesteld in de jaren 1998-2004. Dit is in opdracht van de Nederlandse Taalunie gebeurd. In deze database hebben wij het totale aantal congruenties [ev] en [mv] onderzocht, en de variabelen van het lidwoord en het adjectief gehanteerd.

Het intuïtieonderzoek hebben we gedaan om zinnen te testen die niet op Corpus Internet of in het CGN terug te vinden waren, zoals de semantische omgeving waarin de constructie staat. Het onderzoek heeft plaatsgevonden onder 30 mensen tussen de 11 en 50 jaar. Wij hebben hen 45 zinnen voorgelegd, waarvan er 24 werkelijke testzinnen waren. De rest diende om het doel van ons onderzoek minder duidelijk te maken. Alle testpersonen hadden een vwo-hbo-wo niveau. De testpersonen kregen een aantal werkwoorden die zij in de zinnen moesten verwerken. In dit onderzoek hebben wij alle variabelen verwerkt, dus het bepaalde lidwoord, het adjectief, de er-pronominalisatie, de meervoudige semantische context en de bijzinnen. Het voordeel van dit onderzoek is dat we al deze variabelen konden testen – dit is bij Corpus Internet en het CGN onmogelijk. Een nadeel is dat een deel van de testpersonen na een tijd doorkregen wat er getest werd, waarna ze bewust de geleerde regel gingen toepassen. Dit vergroot de kans dat zij later het enkelvoudige werkwoord kozen, omdat dit de aangeleerde vorm is.

We hebben dus middels drie methoden onderzoek gedaan, om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van het voorkomen van deze constructies. De gegevens zijn op verschillende wijze verkregen en dus niet direct met elkaar te vergelijken. Wel vullen zij allemaal een stuk van het beeld in.

1.1 Totaal gegevens

Het onderzoek in het CGN laat zien wat mensen werkelijk in hun taalgebruik doen. In tabel 1 hebben we de resultaten van dit onderzoek weergegeven:

Tabel 1

CNG	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal X	11%	89%	120
Een aantal van die X	36%	64%	26

Bij de eenvoudige constructies geniet meervoud dus veruit de voorkeur. Bij de constructies met [van die] wordt een enkelvoudig werkwoord vaker gebruikt, maar het totale aantal constructies kan hier ook debet aan zijn. Mensen gebruiken veel minder vaak de [van die]-zin. Het is opvallend dat [Een aantal X[ev]] vaak in gesprekken

[2] Ook hebben we hier naar de verschillende betrekkelijk voornaamwoorden [die] en [dat] gezocht, maar deze gegevens zijn uit het onderzoek gelaten. Deze zijn echter wel in bijlage 1) opgenomen.

over NT2 onderwijsbeleid voorkwam. Dit was dus telkens in een omgeving waar men zich erg bewust met taal bezighoudt, wat wellicht iets zegt over het aangeleerde karakter. De gegevens uit het CGN gaan tegen de verwachting in dat mensen voornamelijk enkelvoud zouden gebruiken.

De geschreven taal op internet is een goed voorbeeld van niet bewuste schrijftaal. Enerzijds is men zich tijdens de schriftelijke taal meer bewust van de grammaticale regels, anderzijds is internet zeer laagdrempelig. Ook uit dit onderzoek komt een meervoudige tendens naar voren.

Tabel 2

Corpus Internet	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal mensen	27%	73%	1802940
Een aantal van die mensen	27%	73%	1175000

Bij [een aantal mensen] wordt echter vaker enkelvoud gebruikt dan in de gesproken taal. Kanttekening hierbij, is dat door de beperkte mogelijkheden om efficiënt op [een aantal X] te zoeken via een zoekmachine op internet, wij ervoor kozen om alleen zinnen met [mensen] als het tweede deel van de constructie te testen. Bij het CGN konden echter allerlei nomina in deze positie staan. Wellicht is dit van invloed op de congruentie.

Het intuïtieonderzoek geeft een genuanceerder beeld. Enkelvoud wordt iets vaker gebruikt dan meervoud, wat dus aan de beginverwachting voldoet.

Tabel 3

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal mensen	53%	46%	410, *7 onbruikbaar*
Een aantal van die mensen	52%	47%	270, *3 onbruikbaar*
Totaal	52%	43%	720, *10 onbruikbaar*

Hier zijn twee opmerkingen van belang. Ten eerste vinden we in dit intuïtieonderzoek bijna een half-om-half verhouding voor de hoeveelheid gekozen meervoud en enkelvoud. Een tweede punt is dat de meeste testpersonen na verloop van tijd door kregen wat het doel van het onderzoek was. Tóch hebben zij de helft van de tijd een meervoudige werkwoordsvorm gebruikt. Hoewel zij de regel kennen, en zich hier tijdens de test bewust van werden, zijn er blijkbaar toch omgevingen waarin meervoud de voorkeur genoot. Met dit in het achterhoofd is de eerste zin uit de test van belang. Hier wist nog geen enkel proefpersoon welke constructies bevraagd werden. Meervoudige congruentie heeft veruit de overhand.

Tabel 4

Intuïtieonderzoek 1e zin	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal van die Italianen	17%	83%	30

Dit is vergelijkbaar met het CGN onderzoek, waar de sprekers zich ook niet bewust waren van de grammaticale regels.

Over het algemeen kan dus het volgende geconcludeerd worden. Wanneer taalgebruikers niet op metaniveau nadenken over hun taalgebruik geven zij de

voorkeur aan een meervoudig werkwoord. Dit doen zij zowel in gesproken taal als in de geschreven taal op internet. De constructies [een aantal mensen] en [een aantal van die mensen] laten in dezelfde verhouding meervoud en enkelvoud zien. Dit wordt bevestigd door Corpus Internet en het intuïtieonderzoek. Alleen het CGN onderzoek suggereert een verschil. De [van die-constructies] krijgen hier vaker enkelvoud dan de eenvoudige constructies. Dit kan echter ook liggen aan de geringe hoeveelheid gevonden complexe constructies.
In de volgende paragrafen zullen we verschillende talige omgevingen specifieker onderzoeken. Dit zullen we afzetten tegen de algemene tendens. Zo kijken wij of zij van invloed kunnen zijn op de congruentievorm.

1.2 Bepaald en onbepaald lidwoord

Het meervoud en enkelvoud op het werkwoord zijn niet in alle gevallen inwisselbaar volgens taaladviesdiensten. Als de constructie gedefinieerd wordt door het bepaald lidwoord [het], kan alleen de enkelvoudsvorm van het werkwoord worden gebruikt aldus ANS, de Nederlandse Taalunie en website Onze Taal.[3]

6 a) Het aantal mensen zat mokkend op de stoep
b) *Het aantal mensen zaten mokkend op de stoep

Wij denken dat de voorkeur voor enkelvoud bij de constructies na een bepaald lidwoord goed te verklaren is. Doordat het lidwoord [het] alleen maar het lidwoord kan zijn bij [aantal] en niet bij mensen, wat [de] vereist, wordt enkelvoudige congruentie aannemelijker.

Als we dit gegeven bekijken in het corpus gesproken Nederlands blijkt dat aardig te kloppen voor [Het aantal X]. De constructie [het aantal van die X] had maar 1 hit in het corpus en is zodoende buiten beschouwing gelaten.

Tabel 5

CNG	Ev	Mv	Totaal constructies
Het aantal X	98%	2%	91
Het aantal van die X	-	-	-

Vergelijken we de corpusgegevens met het intuïtieonderzoek, dan valt op dat bij het intuïtieonderzoek iets vaker meervoud gebruikt wordt dan bij het CGN. De voorkeur ligt nog steeds bij enkelvoud. Zowel [aantal x] als [aantal van die x] krijgen met [het] ervoor eerder enkelvoud.

Tabel 6

Intuïtieonderzoek	Ev	mv	Totaal constructies
Het aantal X	80%	17%	30, *1 onbruikbaar*
Het aantal van die X	83%	17%	30

[3] Onze Taal www.onzetaal.nl/advies/aantal en www.onzetaal.nl/advies/aantal2
Nederlandse Taalunie www.taaladvies.net/taal/advies/vraag/16
ANS http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/ 20·2·3·1·ii·8

De verwachting van de taaladviesdiensten was dat [het] in alle gevallen enkelvoud zou afdwingen. Dat er toch nog 17% meervoud wordt gekozen is hoger dan verwacht.

1.3 Adjectief

Volgens de ANS, de Nederlandse Taalunie en website Onze Taal wordt enkelvoud op het werkwoord gebruikelijker door het toevoegen van een adjectief voor [aantal][4]. Door het toevoegen van een adjectief zou de nadruk meer op [aantal] komen te liggen in plaats van op [mensen]. Hierdoor verwacht men dat er eerder voor een enkelvoudig werkwoord dan voor een meervoudige gekozen wordt.

7 a) Een groot aantal mensen vroeg zich af hoelang het nog zou duren
b) ?Een groot aantal mensen vroegen zich af hoelang het nog zou duren

Als we dit testen in het corpus, vinden we ongeveer een half om half enkelvoud-meervoud verhouding, waarbij enkelvoud zelfs iets vaker wordt verkozen. Vergeleken met de gegevens zonder adjectief is hier een duidelijke voorkeur voor enkelvoud waar te nemen. Op zichzelf beantwoorden deze gegevens niet helemaal aan de claim van de taaladviesorganen omdat toch nog bijna de helft van de constructies in het meervoud staat.

Tabel 7

CNG	ev	mv	Totaal constructies
Een (adj) aantal X	55%	45%	31
Een (adj) aantal van die X	-	-	-

Vergeleken met het corpusonderzoek laat het intuïtieonderzoek veel meer zien wat je volgens de taaladviesorganen zou verwachten. Er wordt eenduidig vaker voor enkelvoud gekozen. Merk op dat uit de enquête blijkt dat de [van die] constructie wel twee keer zoveel meervoud geeft als de constructie zonder [van die].

Tabel 8

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
Een (adj) aantal X	**86%**	**14%**	30
Een (adj) van die X	**67%**	**33%**	30

Als een adjectief een woord meer kan benadrukken, en daardoor mee zou helpen voor een bepaalde congruentie, is de vraag of dat ook geldt als het adjectief na een aantal, voor X wordt geplaatst.

8 a) ?Een aantal aardige mensen vroeg zich af
b) Een aantal aardige mensen vroegen zich af

Dit hebben we alleen in het intuïtieonderzoek getest. Als je deze gegevens vergelijkt met de andere gegevens uit het intuïtieonderzoek lijkt het adjectief voor de X niet in staat meervoudige congruentie logischer te maken. Er wordt vaker voor enkelvoud

[4] Onze Taal www.onzetaal.nl/advies/aantal en www.onzetaal.nl/advies/aantal2
Nederlandse Taalunie www.taaladvies.net/taal/advies/vraag/16
ANS http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/ 20·2·3·1·ii·8

gekozen en er zijn zinnen zonder adjectief voor de X waar de verhouding veel meer naar het meervoud helt dan hier te zien is.

Tabel 9

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal (adj) X	**70%**	**30%**	30
Een aantal van die (adj) X	**60%**	**40%**	30

1.4 Afdwingende semantische context

Bij het bespreken van onze constructies spreken veel taalwebsites van een afdwingende context. Dat betekent dan andere woorden in de zin het gevoelsmatig logischer maken dat het werkwoord in het meervoud komt. Het gaat bijvoorbeeld om bepalingen als [één voor één] of [elkaar] en het werkwoord [binnendruppelen]. Dit zijn woorden die semantisch op een meervoud duiden, en maken dat [een aantal] alleen als 'enkele' geïnterpreteerd kan worden.

9 a) Een aantal ouderen kwamen *een voor een* binnen
b) Een aantal ouderen *druppelden* het café binnen

Zinnen met woorden die semantisch om meervoud vroegen, kregen in ons intuïtieonderzoek ook vaker meervoud, dan zinnen zonder deze woorden. De [Een aantal van die X]-constructie was de derde zin in het onderzoek, toen proefpersonen nog niet doorhadden wat er getest werd. Dat maakt de uitslag van deze zin extra belangrijk. De zinnen [Een aantal X] die half meervoud, half enkelvoud kregen, wijzen er ook eenduidig op dat semantisch meervoudige woorden in de zin extra meervoud afdwingen.

Tabel 10

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal X	49%	49%	150, *2 onbruikbaar*
Een aantal van die X	17%	83%	30

1.5 Werkwoord ervoor: Er-pronominalisatie en vragen

Tot nu toe hebben we gekeken naar stellende zinnen met het subject vooraan, gevolgd door het werkwoord. Maar zou er iets aan de gegevens veranderen als we de volgorde subject-werkwoord omdraaien? Dit hebben we in Corpus Internet getest met er-pronominalisatie bij de werkwoorden zijn, hebben en worden.

Tabel 11

Corpus Internet	ev	mv	Totaal constructies
Er … een aantal mensen	**60%**	**40%**	2887104
Er … een aantal van die mensen	**-**	**-**	-

Het is een redelijke half-half verdeling, hoewel iets meer enkelvoud wordt verkozen, maar vergeleken met de andere gegevens van Corpus Internet, staat het duidelijk in contrast. Dat enkelvoud hier meer gekozen wordt zou kunnen komen doordat het werkwoord dichterbij [een aantal] staat, dan bij [mensen].

Vergelijken we de gegevens van Corpus Internet met de gegevens uit ons intuïtieonderzoek, dan ontlopen de gegevens elkaar procentueel niet zoveel. Maar vergeleken met de rest van het intuïtieonderzoek, wijken deze gegevens niet af van de percentages van de stellende zinnen.

Tabel 12

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
… een aantal X	**57%**	**43%**	60
… een aantal van die X	**47%**	**53%**	60

1.6 Bijzinnen

Ten slotte hebben we in het intuïtieonderzoek gekeken naar de werkwoordsvormen bij de constructie, gebruikt in bijzinnen. [Een aantal X] laat in een bijzin eigenlijk hetzelfde gedrag zien als in een hoofdzin. [Een aantal van die X] wijkt hier wel vanaf en laat meer enkelvoud zien.

Tabel 13

Intuïtieonderzoek	ev	mv	Totaal constructies
Een aantal X	47%	48%	60, *3 onbruikbaar*
Een aantal van die X	73%	27%	30

1.7 Samenvattend

We hebben een vijftal variabelen getest om te zien of deze van invloed zijn op de congruentievormen. Dit blijkt bij een deel inderdaad zo te zijn. Het bepalende lidwoord [het] geeft in bijna alle gevallen een enkelvoudig werkwoord. Het onderzoek in het CGN laat 98% [ev] zien. Dit is heel wat anders dan de 11%[ev] in het totale CGN. Het intuïtieonderzoek geeft een iets lager percentage enkelvoud dan het CGN, namelijk 83% [ev], maar dit is beduidend meer dan de 53% uit het totale intuïtieonderzoek. De variabele [het] zorgt dus in de meeste gevallen voor enkelvoud.

Ook het adjectief voor [aantal] lijkt de enkelvoudige congruentie te stimuleren. Zowel de gegevens uit het CGN als het intuïtieonderzoek bevestigen dit. Het intuïtieonderzoek geeft in 86% van de eenvoudige zinnen enkelvoud, het CGN in 55%. Bij het totaal van alle eenvoudige zinnen geeft het intuïtieonderzoek 53%[ev], en het CGN 11%[ev]. Bij beide is dus een enorm verschil te zien. Wanneer het adjectief voor [mensen] geplaatst wordt, is de werking ervan niet zoals verwacht werd. De verwachting was dat de nadruk hierdoor meer op [mensen] zou komen te liggen, waardoor vaker enkelvoud gekozen zou worden. Dit is echter niet het geval: ook hier heeft het enkelvoud de overhand.

De afdwingende semantische context doet bij de eenvoudige zin [een aantal X] niet zo veel voor de congruentie. Er is evenveel enkelvoud als meervoud gekozen. De complexe zin geeft echter el beduidend meer meervoud, namelijk 83%. Over deze variabele valt een belangrijke opmerking te maken. Wij vermoeden dat deze variabele wel degelijk meervoudige congruentie stimuleert, maar dat de enkelvoudige congruentie te wijten is aan de opbouw van de test. De zinnen met deze specifieke semantische context kwamen pas vrij laat in de test, waardoor de meeste proefpersonen al wisten wat er getest werd. Zij hebben hier dus waarschijnlijk iets meer aan de grammaticale regels gedacht dan bij de andere variabelen, die beter over de test verdeeld waren. Dit zou verklaren waarom toch 49% enkelvoud gekozen is.

Alleen de complexe zin [een aantal van die X] kwam aan het begin van de test, en hier koos men dan ook massaal voor het meervoud.

De er-pronominalisatie zorgt voor een lichte stijging van het enkelvoudige werkwoord. Zeker uit Corpus Internet komt dit goed naar voren: daar heeft 60% enkelvoud met er-pronominalisatie, terwijl dit in het totale Corpus Internet onderzoek 27% is. Bij het intuïtieonderzoek doet de er-prominalisatie niet zoveel; daar blijft de verhouding enkelvoud-meervoud ongeveer hetzelfde als in het totale onderzoek.

De variabele van de bijzin gedraagt zich niet volgens verwachting. We hadden verwacht dat er meer meervoudige congruentie zou zijn, maar het tegendeel blijkt waar. Bij de complexe zinnen wordt in 73% enkelvoud gekozen, terwijl dit in het totaal 52% is. Bij de eenvoudige constructies heeft de bijzin geen invloed op de congruentie.

2. Syntactische analyses

We hebben in hoofdstuk 1 empirisch bewezen dat 5a-b) twee soorten werkwoordscongruentie opleveren.

5 a) Een aantal X [persoonsvorm]
b) Een aantal van die X [persoonsvorm]

In dit hoofdstuk zullen we de syntactische consequenties van deze observatie bespreken. Om het beter te begrijpen zullen we eerst uitleggen wat congruentie is. Daarna zullen we een historisch overzicht geven van manieren waarop er naar de voor ons relevante constructies gekeken is. Vervolgens worden de syntactische eigenschappen van vergelijkbare constructies in het Engels behandeld.

2.1 Congruentie

Wat is congruentie eigenlijk en hoe werkt het? Woorden kunnen behalve hun stamvorm verschillende andere vormen aannemen. Soms hangt de vorm van een woord af van de kenmerken van een ander woord: dit verschijnsel noemt men congruentie. Zo bepaalt bijvoorbeeld een nomen de vorm van het lidwoord, en adjectieven en het subject bepalen de vorm van de persoonsvorm.

10) De poez-en slap-en op het bed

In 10) verlangt het werkwoord [slapen] congruentie en gaat op zoek naar een subject waarmee het kan congrueren. Dat subject is [poezen] en staat in dit geval in het meervoud. Deze meervoudskenmerken worden geprojecteerd op het werkwoord, dat vervolgens ook meervoudskenmerken krijgt. Hierdoor krijgt [slapen] het meervoudssuffix [-en].

Hier is te zien dat de vorm van het werkwoord afhankelijk is van de eigenschappen van het subject. Dit proces gaat slechts één kant op; het werkwoord kan niet zorgen voor inflectiekenmerken op het subject. Het werkwoord heeft dus zelf geen kenmerken, maar adopteert deze van het subject. In de syntaxis gaan een werkwoord en subject een relatie aan die zichtbaar wordt in de morfologie.

11)

Lexicon [kenmerken/stammen] → *Selectie van woorden*

Syntaxis [samenvoegen, verplaatsen, kenmerken controle] → *Werkwoord zoekt kenmerken subject*

Semantiek Uitspraak → *Overgenomen kenmerken van subject worden zichtbaar op het werkwoord.*

We hebben uiteengezet hoe congruentie tussen werkwoord en subject tot stand komt. Kortom, een DP, in dit geval [een aantal mensen], en een VP, moeten altijd met elkaar congrueren.

Als we nu terugkeren naar de zinnen 1a-b dan valt op dat we te maken hebben met een tweeledig subject. Deel één van die constituent is [een aantal] en deel twee is [mensen]. Deze twee woorden hebben verschillende getalskenmerken. [Een aantal] draagt enkelvoudige getalskenmerken; merk op dat het meervoud [aantallen] zou zijn. [Mensen] heeft meervoudige getalskenmerken, [*Een aantal mens] kan immers niet; [aantal] moet dus verbonden worden met een meervoudig nomen. Wanneer het werkwoord op zoek gaat naar inflectiekenmerken van dit tweeledige subject, is het voorstelbaar dat er een probleem optreedt. Onderstaande structuren zouden dan allebei een uitkomst kunnen zijn van de congruentierelatie.

12a)

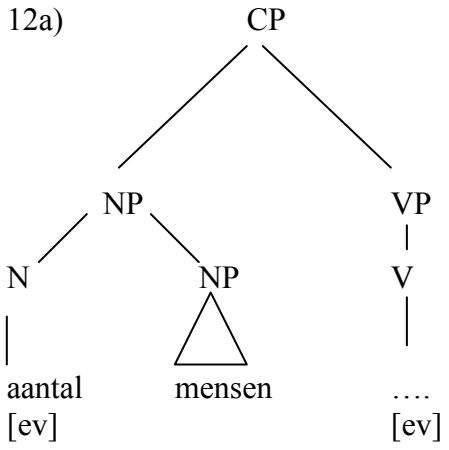

b)

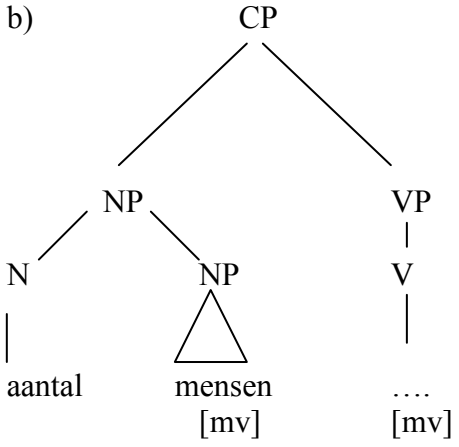

In deze structuren heeft de VP de kenmerken van de twee verschillende onderdelen van de nominale constituent overgenomen. In 12a) is [aantal] het hoofd van de NP, en [aantal] heeft een enkelvoudskenmerk, dus de VP erna zal enkelvoudige congruentie vertonen. In 12b) congrueert de VP met [mensen] en krijgt een meervoudskenmerk. Er is syntactisch onderzoek naar deze congruentievormen gedaan. Een historisch overzicht, door Cardinaletti en Giusti uiteengezet, zullen wij hieronder kort weergeven.

2.2 Syntaxis van complexe en eenvoudige gekwantificeerde NP's

De subjecten van de zinnen 1a-2b hebben dus een tweedelige constituent. Soortgelijke constructies worden ook in andere talen gevonden, bijvoorbeeld in het Engels.

13 a) Many men
b) Many of the men

Cardinaletti en Giusti geven een overzicht van het onderzoeksgebied naar de syntaxis van zulke NP's. Zij vatten het eerste deel van het subject op als een kwantificeerder (Q). Kwantificeerders zijn woorden als *twee, drie, geen, veel, een aantal*, en geven de hoeveelheid aan van het woord dat daarop volgt. In het werk van C&G staat de vraag centraal wat precies het hoofd is van een constructie die een Q bevat. Op deze vraag hebben C&G twee mogelijke antwoorden geformuleerd:

14 a) Het hoofd van een gekwantificeerde NP is het nomen (N)
b) Het hoofd van een gekwantificeerde NP is de kwantificeerder (Q)

Om te kunnen bepalen wat het hoofd is, moet eerst de kwantificerende uitdrukking in zijn geheel beter worden begrepen. Onderzoek naar deze uitdrukkingen richtte zich in eerste instantie vooral op de overeenkomsten tussen de zinnen in 15).

15 a) Many men
b) Many of the men

In 15a) is een *eenvoudige* kwantitatieve NP te zien, en in 15b) is de *complexe* variant met een prepositie te zien. Er werd lange tijd gezocht naar een diepere structuur die de basis zou zijn voor beide vormen.

In de poging om de complexe gekwantificeerde NP dezelfde onderliggende structuur te geven als de eenvoudige gekwantificeerde NP, werd veel gedebatteerd over de status van de PP in de complexe constructie. Er werden constructies geopperd waarbij de PP geen werkelijke PP meer was. Zo postuleerde Jackendoff (1977) de stelling dat [of the] een 'structured determiner' is, een soort complexe determiner. Onder een determiner worden een lidwoord, een aanwijzend- en een bezittelijk voornaamwoord verstaan. Hierdoor verliest het element [van] de status van partitief element, en vervult het samen met [die] de rol van een complex voornaamwoord. Als [van] niet wordt gezien als partitief element, verschillen de betekenissen van zin 15a) en 15b) niet meer. Dit maakte het voor Jackendoff mogelijk te concluderen dat de onderliggende structuur van 15a) hetzelfde was als die van 15b). In 15a) zou enkel sprake zijn van deletie van [van die].

Selkirk (1977) suggereert dat de eenvoudige kwantitatieve constructies wel degelijk verschillen van complexe kwantitatieve constructies. Zij komt met de 'Simple Noun Hypothesis' die laat zien dat 15a) en 15b) verschillende onderliggende structuren hebben. Selkirk doet dit met behulp van de regels voor extrapositie van de PP.

16 a) Two reviews have been reprinted of Helen's first symphony.
b) * Two of the reviews have been reprinted of Helen's first symphony.

Extrapositie van de PP [of Helen's First symphony] is wel toegestaan met de eenvoudige gekwantificeerde NP [two reviews]. Deze extrapositie is niet toegestaan bij de zin met de complexe vorm [two of the reviews]. Dat de zinnen 22a) en 22b) niet aan dezelfde regels voldoen voor extrapositie, laat zien dat de onderliggende structuren verschillen.

In dezelfde periode komen Jackendoff, Postal en Dean (1966) met een analyse die hetzelfde laat zien. De kwantificerende uitdrukking 15b) [Many of the men] zou onderliggend eigenlijk [Many men of the men] zijn, waarbij deletie van de eerste [men] had plaatsgevonden. Hierdoor verschilt deze structuur dus radicaal van de structuur van 15a) [many men].

Nu is aangetoond dat de eenvoudige en de complexe gekwantificeerde constituent niet dezelfde onderliggende structuur hebben, stelt Jackendoff (1977) de volgende structuur voor de complexe NP voor:

17)

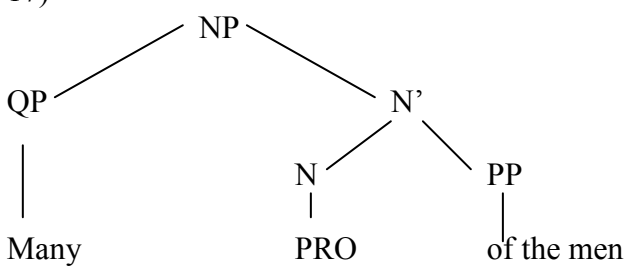

[Many] wordt hier als een QP geanalyseerd. De N' selecteert een PRO die als hoofd functioneert en een PP [of the men]. PRO is een leeg element. Dat betekent dat het lexicaal niet gerealiseerd wordt, maar dat het wel kenmerken heeft die van invloed zijn op congruentie met andere woorden. PRO heeft vermoedelijk meervoudskenmerken omdat [many] slechts een meervoudig naamwoord kan kwantificeren. Een enkelvoudig nomen na [many] is onmogelijk: *[many table]. Deze meervoudskenmerken van PRO zouden verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor eventueel meervoud op het werkwoord.

2.3 Lexicaal en functioneel domein

In de jaren '90 richt het onderzoek naar de syntaxis van (gekwantificeerde) NP's zich niet meer op de overeenkomsten tussen complexe en eenvoudige structuren. In deze fase van het onderzoek wordt er voor het eerst een onderscheid gemaakt in de verschillende domeinen waarop een woord projecteert, namelijk het lexicale en functionele domein. Deze domeinen zijn voor ons onderzoek van belang om in een

latere fase te kunnen onderbouwen hoe de PRO functioneert. In deze paragraaf zal worden uitgelegd wat de functionele en lexicale domeinen zijn, wat er in het functionele domein gebeurt, en hoe de congruentie hier plaatsvindt. Dit onderscheid heeft consequenties voor het hoofd van een gekwantificeerde NP. Grimshaw (1997) formuleerde de gevolgen voor het hoofd van een gekwantificeerde NP, en dit wordt als laatste besproken.

Grimshaw doet de aanname dat een Q zowel een lexicale als een functionele rol kan vervullen. Voor die tijd werd aangenomen dat constituenten slechts in het lexicale domein een rol hadden. In de structuren in paragraaf 2.2 is alleen dit lexicale domein te zien. In het functionele domein bevindt zich de grammaticale informatie. De grammaticale informatie zorgt ervoor dat de constituenten in het lexicale domein in het juiste verband staan met elkaar. In het functionele domein zit bijvoorbeeld de temporele informatie. Hier krijgen werkwoorden de tijdsmarkering die bepaalt of het werkwoord in de tegenwoordige of de verleden tijd staat. Ook krijgen werkwoorden hier hun getalsmarkering. Zo is er een duidelijk verschil tussen de zinnen [de honden eet de man] en [de honden eten de man]; de getalsmarkering bepaalt hier de relatie en betekenis tussen de woorden.

C&G beschrijven dit proces van congruentie op het functionele niveau in schema 18). Hier wordt het proces geformuleerd zoals gebruikelijk bij het beschrijven zinsbouwregels. De structuur in 19) is een eenvoudiger weergave van het proces in dit schema:

18)

a.			$[_{QP}$ PP $[_{Q'}$ Q DP]]	*lexicaal domein*
b.		$[_{agrQP}$ DP ~~Q~~	$[_{QP}$ PP $[_{Q'}$ ~~Q DP~~]]]	*functioneel domein*
c.	$[_{FP}$ $[_{F'}$ Q	$[_{agrQP}$ DP ~~Q~~	$[_{QP}$ PP $[_{Q'}$ ~~Q DP~~]]]]]	*functioneel domein*

19)

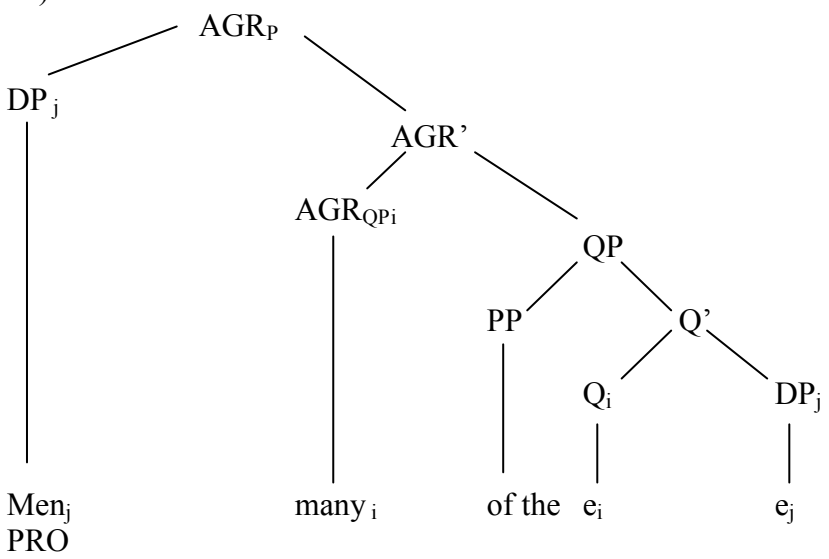

18a) bevindt zich in het lexicale domein. Hier is het startpunt van de QP te zien: de QP met zijn twee argumenten PP en DP. In (b) en (c) is het functionele domein te zien. In (b) worden Q en DP naar een projectie boven QP gebracht; dit niveau noemen zij [ArgQP]. Op dit niveau vindt congruentie plaats. Daarna volgt in (c) een tweede

niveau in het functionele domein [Spec,AgrQp] waarin DP_j [men] en AGR_{QPi} in de juiste woordvolgorde worden gezet. Deze derde stap is niet in structuur 21) te zien.

In het functionele domein [Agr_P] (21) congrueren Q en het interne argument met elkaar. In dit geval zijn dat dus de Q en de DP. De DP kan geslacht- en getalkenmerken hebben, en deze zullen congrueren met Q. De Q [many] kan alleen samengaan met een meervoudig-N in de DP en PP. In het functionele domein worden de kenmerken van DP in overeenstemming gebracht met de eisen van Q.

Hoe Q en N met elkaar congrueren is door C&G onderzocht. Hieruit volgen een aantal patronen. Deze laten zien wanneer N meervoudig is, en wanneer N enkelvoudig is. Voor dit onderzoek is één patroon van belang. Er is sprake van meervoudige congruentie in het geval dat N het kenmerk (+telbaarheid) heeft, en gekwantificeerd wordt door een telwoord en vage kwantificeerders. Nederlandse voorbeelden hiervan zijn *drie boeken, veel boeken* en *enkele boeken*. Wanneer [een aantal] als kwantificeerder opgevat wordt, geldt hier hetzelfde congruentie patroon voor. [een aantal] zal altijd een meervoudig nomen kwantificeren, een enkelvoudige nomen is uitgesloten. Zie [*een aantal mens] tegenover [een aantal mensen].

Dit onderscheid in een lexicaal en functioneel domein had consequenties voor de ideeën over de syntaxis van een NP. Grimshaw stelt voor dat een maximale projectie zowel een functioneel als een lexicaal hoofd kan hebben. Als Q het hoofd is van de gekwantificeerde NP zijn er twee mogelijkheden:

20 a) De Q is het functionele hoofd van de NP
b) De Q is een autonoom lexicaal hoofd dat een NP inbedt

Q kan dus twee functies vervullen in een gekwantificeerde NP. Stel dat in zin 1a-b [een aantal] een kwantificeerder is, dan is dit onderscheid van groot belang. Wanneer Q immers in het lexicale domein niet het hoofd is, zou het dit in het functionele domein wel kunnen zijn. Als het daar het hoofd van de constituent is zal daar de congruentie mee plaatsvinden.

2.4 Samenvattend

C&G stellen dus dat er twee mogelijke hoofden zijn in een gekwantificeerde NP. Óf N is het hoofd, óf de kwantificeerder (Q) is het hoofd. Als Q het hoofd is, kan de functie van Q op lexicaal en functioneel niveau geanalyseerd worden. Op lexicaal niveau bepaalt Q welke categorie DP of PP hij kan kwantificeren. Ook kan Q op lexicaal niveau een hoofd zijn dat een DP inbedt. C&G nemen hier dus aan dat Q hoger kan staan dan een DP. Als Q ook op functioneel niveau het hoofd is zullen de argumenten met Q congrueren. Deze congruentie bepaalt dat [een aantal] altijd een meervoudig nomen moet kwantificeren. Het belang van dit onderscheid in een lexicaal en functioneel niveau zal in hoofdstuk 4) duidelijk worden.
meervoudig nomen moet kwantificeren. Het belang van dit onderscheid in een lexicaal en functioneel niveau zal in hoofdstuk 4) duidelijk worden.

3. Toepassing theorie op het Nederlands

In dit hoofdstuk bespreken we de theorie van Vos (1999). Zij heeft gekeken naar kwantitatieve uitspraken en congruentie in het Nederlands. Vos geeft in haar boek

criteria om gekwantificeerde NP's in verschillende groepen in te delen en de consequenties voor congruentie met een werkwoord. Uit het eerdere overzicht van C&G is gebleken dat de laatste jaren niet meer gedacht wordt dat de kwantitatieve constituenten 15a) en 15b) dezelfde onderliggende structuur hebben en dus tot verschillende groepen behoren.

15 a) Many men
b) Many of the men

Vos gaat hier ook vanuit voor het Nederlands, en ziet 21a-b) ook als verschillende constructies. Maar hoewel 21a) en 21b) syntactisch van elkaar verschillen, kunnen zij volgens Vos wél eenzelfde betekenis hebben in sommige gevallen.

21 a) Een aantal mensen
b) Een aantal van die mensen

Deze kwantitatieve zinnen bevatten twee nomina. Deze nomina zullen we vanaf nu N1 en N2 noemen, in de lijn van Vos' theorie. Aantal geldt hier vanzelfsprekend als N1, mensen als N2. N1 en N2 kunnen in verschillende relaties tot elkaar staan. Ten eerste zijn er kwantitatieve zinnen waarin N1 en N2 op gelijke voet staan. Dit zijn zinnen gelijk aan 21a). Vos noemt deze zinnen Direct Partitive Constructions (DPC). Ten tweede zijn er constructies waarbij N1 en N2 gescheiden zijn. Dat komt doordat N2 is ingebed in een [van die] constructie zoals 21b). Dit noemt Vos een Indirect Partitive Construction (IPC). Hieronder zullen we de verschillende constructies die Vos geeft, verder bespreken. Behalve de aard van de constructie zelf, wordt in dit hoofdstuk ook ingegaan op de congruentie tussen het werkwoord en het onderwerp. Eerst zullen we de eigenschappen van de verschillende kwantitatieve zinnen die zij onderscheidt, presenteren en de daarbij behorende structuren laten zien. We zullen daarbij ook aandacht besteden aan de manier van congruentie die volgt uit de syntactische structuren van Vos.

3.1 DPC- Direct Partitive Construction

21a) Een aantal mensen

Constituenten als 21a) noemt Vos DPC's. Een DPC is vergelijkbaar met de eenvoudige gekwantificeerde NP van C&G. In een DPC staan de N1 en N2 waar de NP uit bestaat op gelijke voet. In 21) is N1 [aantal], N2 is [mensen]. C&G hebben al mogelijke syntactische oplossingen gegeven door te suggereren dat constituenten 15a-b) twee hoofden hebben. Vos stelt dit ook voor het Nederlands voor. Volgens haar kunnen in een DPC zowel N1 als N2 hoofd van de constructie zijn. Vos onderscheidt bij toekenning van het hoofd echter twee componenten: de syntactische en de semantische component.

In een DPC is [mensen] altijd *semantisch* hoofd van de constituent. Iedereen heeft bij deze constituent immers een bepaalde hoeveelheid mensen in gedachten. Maar zowél [aantal] als [mensen] kunnen volgens Vos *syntactisch* hoofd zijn. Dat betekent dat beide Ns toegankelijk kunnen zijn voor congruentie op het werkwoord en eventueel voor een lidwoord. N1 [aantal] kan voor enkelvoud op het werkwoord zorgen, en N2 [mensen] kan voor meervoud op het werkwoord zorgen.

Dit onderscheid in een semantische en syntactisch niveau lijkt aan te sluiten op het onderscheid dat C&G geven. Zij stellen dat er een lexicaal en functioneel domein is, dat op dezelfde manier functioneert als de twee niveaus van Vos. Zoals in het vorige hoofdstuk verklaard is, stelde Grimshaw dat een maximale projectie zowel een lexicaal als functioneel hoofd kan hebben. Ter herhaling:

20 a) De Q is het functionele hoofd van de NP
b) De Q is een autonoom lexicaal hoofd dat een NP inbedt.

Wat Grimshaw Q noemt, is N1 bij Vos. N1 kan dus het functionele hoofd zijn, en invloed hebben op de congruentie. Het hoeft echter niet het lexicale hoofd te zijn: dat kan N2 [mensen] zijn. En dit is precies wat Vos suggereert. Zij geeft alleen andere namen aan hetzelfde onderscheid.

Er zijn dus twee mogelijkheden. Ten eerste kan N1 het syntactisch hoofd zijn, terwijl N2 het semantisch hoofd is. Ten tweede kan N1 zowel semantisch als syntactisch hoofd zijn. Vos geeft voor beide opties dezelfde syntactische structuur. In diezelfde structuur kan worden gekozen voor verschillende congruentievormen.

22a)

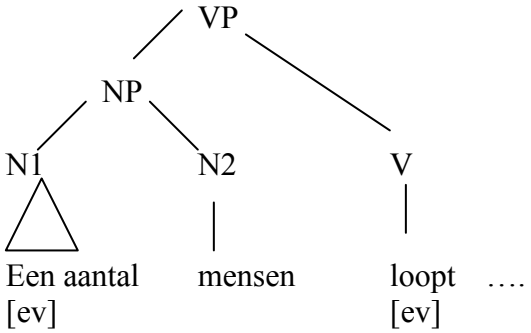

In deze structuur is N2 [mensen] het semantisch hoofd. Syntactisch gezien vervult N2 echter geen hoofdfunctie, maar een modificerende functie bij N1 [aantal]. N1 is hier het syntactisch hoofd, zoals uit de congruentie blijkt.

22b)

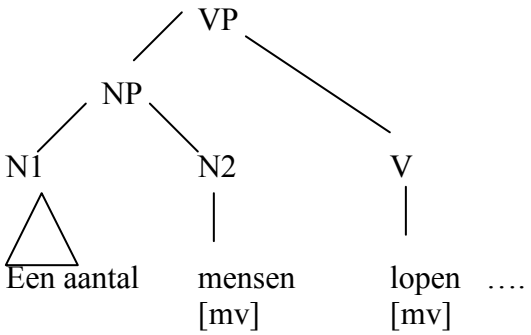

Dit is dezelfde structuur maar met een andere uitkomst voor de congruentie. In deze structuur is N2 [mensen] het semantisch én het syntactisch hoofd, oftewel lexicaal en functioneel. N1 [aantal] is nu de modificeerder en gedraagt zich als adjectief bij N2.

Dit is vergelijkbaar met een adjectief als *enkele* of *sommige* waarbij ook meervoudige congruentie vereist wordt.

23 a) Enkele mensen lopen
b)*Enkele mensen loopt

3.2 IPC - Indirect Partitive Construction

21b) Een aantal van die mensen

Constituenten als 21b) noemt Vos IPC's. Een IPC is vergelijkbaar met de complexe gekwantificeerde NP van C&G. In een IPC zijn N1 en N2 van elkaar gescheiden door het partitieve element [van]. Vos pleit ervoor om IPC's als een ambigue constructie te zien, dat wil zeggen dat 22) meerdere betekenissen heeft. Vos onderscheidt allereerst de *zwakke* IPC (type I) en vervolgens de *sterke* IPC (type II). In de komende paragraaf zullen we onderbouwen waarom Vos onderscheid maakt tussen verschillende IPC's en dan de syntactische structuren geven van beide constructies.

3.2.1 Verschillen tussen sterke en zwakke IPCs

De sterke en de zwakke IPC's hebben verschillende betekenissen en zijn syntactisch verschillend. In de zwakke lezing heeft een IPC dezelfde betekenis als een DPC; dat wil zeggen dat de semantiek van [Een aantal van die mensen] gelijk is aan de semantiek van [Een aantal mensen]. In een sterke lezing verschilt een IPC wel degelijk in betekenis van een DPC. Een sterke IPC heeft een partitieve lezing en geeft een subset-superset relatie weer. Dit betekent dat N1 een subset van de superset N2 aangeeft.

		<u>*superset*</u>	<u>*subset*</u>	<u>*superset*</u>
24	a)	Mijn *collega's* komen op bezoek.	Een *aantal* van die	*collega's* is/zijn te laat
	b)	Mijn *collega's* komen op bezoek.	*Twee* van die	*collega's* zijn te laat

Vos geeft vier argumenten die dit onderscheid in sterke en zwakke IPC's ondersteunen. De punten waarop sterke en zwakke IPC's van elkaar verschillen zijn: de verschillende uitspraak, de syntactische rollen, de mogelijkheid tot extrapositie, en het gedrag bij er-pronominalisatie.

Verschillende uitspraak
Ten eerste kan een IPC op verschillende manieren worden uitgesproken, en deze verschillende uitspraken corresponderen ook met verschillende betekenissen.

25 a) Zwakke IPC Een aantal vandie MENSEN
b) Sterke IPC Een aantal van DIE mensen

Bij een zogenaamde zwakke IPC wordt [een aantal van die] tijdens het uitspreken aan elkaar geplakt, zodat het één woord lijkt. De klemtoon van de zin komt te liggen op [mensen]. Bij een sterke IPC is er sprake van een subset-superset lezing. De klemtoon bij uitspraak ligt op [die].

Zwakke IPC bruikbaar als NP
Ten tweede is een zwakke IPC is niet alleen semantisch hetzelfde als een DPC, maar kan een zwakke IPC ook syntactisch hetzelfde worden gebruikt. Zo kan N2 met prepositie uit een zwakke IPC meerdere functies (onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp) in een zin vervullen, net als een DPC.

26 Zwakke IPC
a) [Vandie afgetrapte schoenen]$_{subject}$ staan op straat
b) Ik hou niet [van die hutspot] $_{object}$ van jou
c) Ik geef nooit geld aan [vandie zwervers]$_{indirect\ object}$

Dit blijkt ook uit het feit dat er een prepositie, bijvoorbeeld *op*, voor de zwakke IPC kan worden geplaatst.

Zwakke IPC Zij loopt altijd [*op* vandie afgetrapte schoenen]$_{prepositie}$

Voor een sterke IPC geldt dit niet. Bij een sterke IPC is er sprake van een partitieve lezing, dus kan [van die X] enkel functioneren als PP.

27 Sterke IPC
a) * [Van DIE afgetrapte schoenen] $_{subject}$ staan op straat
b) * Ik geef mijn moeder altijd [van DIE schilderijen]$_{object}$
c) * Zij loopt altijd *op* [van DIE afgetrapte schoenen] $_{prepositie}$

Extrapositie
Ten derde kan een zwakke IPC in een zin niet in extrapositie worden geplaatst, terwijl een sterke IPC dat wel kan.

28 a) Zwak *Ik heb gegeten : [vandie kleffe koekjes]*NP*
b) Sterk Ik heb gegeten [van die kleffe koekjes]*PP*

Er-pronominalisatie
Ten slotte werkt Er-pronominalisatie bij sterke en zwakke IPC's op een verschillende manier. In een zwakke IPC staat [er] autonoom in de zin, terwijl [van] in de context daarvoor is besproken. In een sterke IPC staat [er] met [van] in dezelfde zin.

29 a) Zwak Op tafel liggen vandie kleffe koekjes, hij heeft er drie gegeten.
b) Sterk Op tafel liggen (die) kleffe koekjes, hij heeft ervan gegeten

Uit de vier bovenstaande verschillen blijkt dat de IPC-constructie twee verschillende lezingen heeft, en dat daar verschillende eigenschappen bij horen. Omdat een zwakke en een sterke IPC verschillende grammaticale functies vervullen, zullen we in de volgende paragrafen de verschillende bijbehorende structuren weergeven.

3.3.1 Zwakke IPC (type I)
We hebben gezien dat er in een zwakke IPC *geen* sprake is van een partitieve uitdrukking en dat de zwakke IPC qua interpretatie gelijk is aan een DPC. Om een zwakke IPC dezelfde structuur te kunnen geven als een DPC moet er iets gebeuren om de prepositie [van] van zijn partitieve lezing te ontdoen. Met andere woorden: N1 en N2 moeten net zoals in een DPC op hetzelfde niveau komen te staan in de

syntactische structuur, waardoor ze allebei als hoofd kunnen functioneren. Vos stelt twee verschillende structuren op voor een zwakke IPC waarin N1 en N2 op hetzelfde niveau kunnen blijven staan; één structuur waarbij [van die] een adjectieffunctie krijgt, en één structuur waarbij [van die] niet maximaal projecteert.

30)

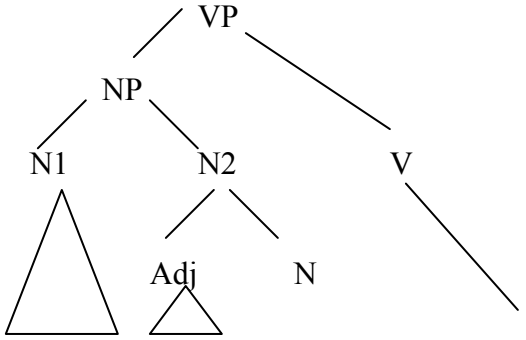

Een aantal van die mensen loopt/lopen

Vos ziet [van die] hier als een soort adjectief. Doordat [van die] een adjectieffunctie vervult, kunnen N1 en N2 op hetzelfde niveau blijven staan en kunnen ze beiden het hoofd van de constituent vormen. Vergelijk dit met de zin [een aantal blauwe mensen]. Merk op dat Jackendoff in het Engels iets vergelijkbaars deed. Hij noemde [of the] een 'structured determiner', om dezelfde structuur te kunnen handhaven bij [some men] en [some of the men].

De tweede structuur die Vos voorstelt voor een zwakke IPC is een structuur waarin niet alle elementen maximaal projecteren.

31)

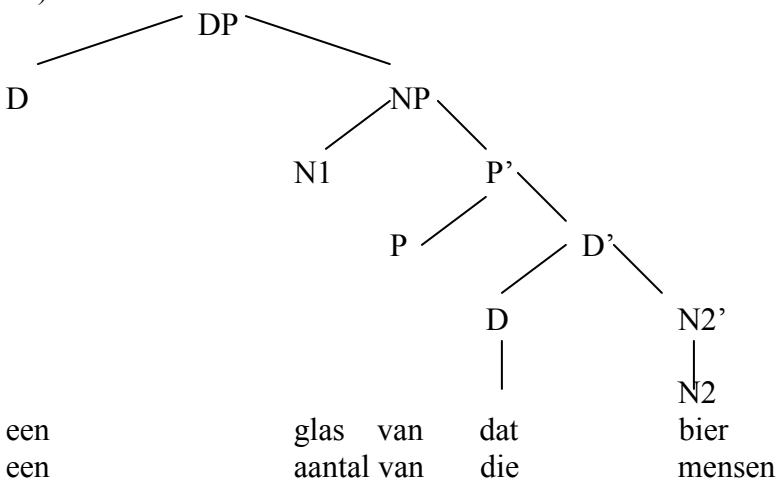

In deze structuur projecteert alleen N2 maximaal tot een DP. Vos laat P en D niet maximaal projecteren waardoor zij de lijn tussen N1 en N2 niet doorbreken. N1, P en D zijn afgebroken projecties die niets te zeggen hebben op de projectielijn. Hierdoor kan N2 in deze constructie ook hoofd zijn. Er is geen sprake van een partitieve lezing want [van] projecteert niet maximaal tot een PP. Het verschil met de vorige structuur zit hem in de functie van [van]. Vos geeft [van] en [dat] in de eerste structuur een

adjectieve lezing, en hier worden ze benoemd tot 'functionele nominale projecties' die de projectielijn niet onderbreken.

Deze oplossing is echter in strijd met de geldende regels voor het bouwen van syntactische structuren. Er geldt namelijk dat elk hoofd maximaal moet projecteren. Door dit principe in de wind te slaan, is de bovenstaande structuur in strijd met de algemeen geldende grammaticale principes. In de volgende paragraaf zullen we een andere structuur geven waarbij de grammaticale principes niet worden geschonden.

Vos geeft dus twee structuren waarmee het mogelijk is een zwakke IPC syntactisch tot een DPC te reduceren. In beide structuren staan N1 en N2 hierdoor op gelijke voet, zoals ook bij een DPC het geval is. De congruentie kan bij de zwakke IPC dus ook op dezelfde manier plaatsvinden als bij een DPC. In één structuur kan gekozen worden voor twee congruentievormen: het werkwoord kan naar willekeur kiezen voor N1 of N2.

3.3.2 Sterke IPC (type II)

Een sterke IPC heeft wél een partitieve lezing en geeft een subset-supersetlezing. Om deze constructie te begrijpen, trekt Vos de IPC uit elkaar. Eigenlijk bestaat volgens haar de sterke IPC uit een DPC met N1 en N2, en een partitieve toevoeging met een N3. N1 geeft een deel (set) weer, van de hele set (superset) die wordt voorgesteld in N2: N1 kwantificeert N2. Op de plaats van N2 staat echter een leeg element, PRO. Vos legt PRO uit als een weggevallen element. Volgens haar wordt PRO geïdentificeerd door de N3 uit de partitieve toevoeging. Dat betekent in onderstaande structuur dat N3 (bananen) overeenkomt met de betekenis van N2 (ook bananen), maar dat N2 gedeleerd is tot een leeg element. Op de plaats van PRO stond dus eigenlijk hetzelfde als bij N3, alleen door toevoeging van N3 kon N2 leeg worden gelaten.

32)[5]

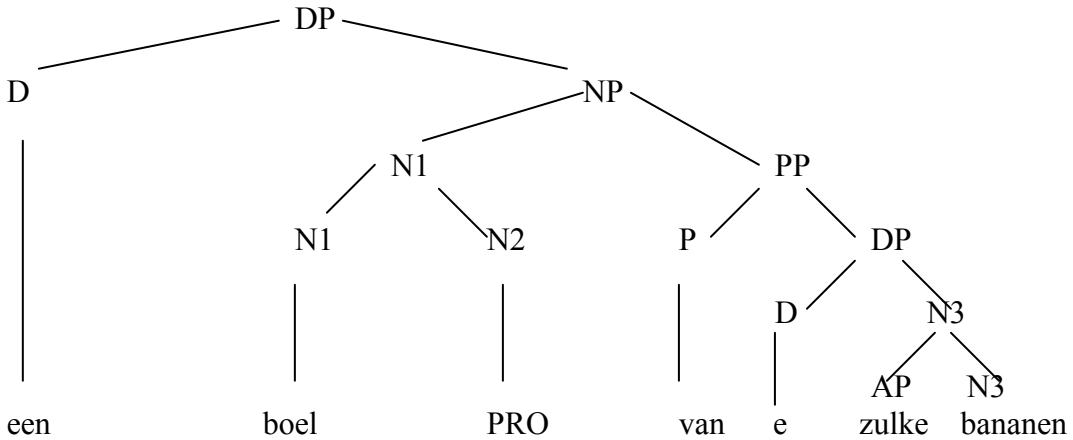

[5] Vos, p. 261

Uit deze structuur blijkt dat het eerste deel van de constructie, de NP [een boel PRO], dezelfde structuur heeft als een DPC, zie (23a-b). Dit komt overeen met wat Jackendoff, Postal en Dean (1966) hadden bedacht voor het Engels. Volgens deze theorie was [many of the men] onderliggend eigenlijk [many men of the men], waarbij de eerste [men] niet werd uitgesproken.

Dit eerste deel van de IPC in 32) heeft dus net als een DPC twee optionele hoofden, die in dezelfde structuur op gelijke hoogte staan. Verder is ook te zien dat [van] het hoofd is van een PP die als partitieve constituent functioneert. Doordat N1 [boel] en N2 [PRO = N3 = bananen] op gelijke hoogte staan, kunnen beide syntactisch hoofd zijn en is ook voor de sterke IPC uitgelegd waarom er zowel meervoudige als enkelvoudige congruentie kan plaatsvinden.

3.4 Samenvattend

Vos onderscheidt twee soorten kwantitatieve constructies. Dit zijn de DPC's en de IPC's. In DPC's staan N1 en N2 op gelijke voet. Uit de structuur blijkt dat N1 en N2 beide het hoofd van de constituent [een aantal mensen] kunnen zijn. In IPC's zijn de N1 en N3 van elkaar gescheiden door het partitieve element [van].

We hebben gezien dat Vos twee relevante IPC's onderscheidt. Type I is een IPC met een zwakke lezing. Dat betekent dat het partitieve element [van] zijn partitieve functie verloren heeft. In structuur 30) geeft ze [van die] een adjectieffunctie en in structuur (31) laat ze alle elementen vóór N2 niet maximaal projecteren. Daaruit blijkt dat zowel N1 als N2 het hoofd van de structuur kunnen zijn omdat ze dan op hetzelfde niveau staan.

Daarnaast onderscheidt Vos een *sterke* IPC (type II), waar een subset-superset lezing bij hoort. Hier heeft [van] wel degelijk een partitieve functie, en geeft N1 een deel van de superset N3 aan. Van de sterke IPC geeft Vos één structuur. Zij stelt dat een IPC bestaat uit een DPC met een niet gerealiseerde N2, en een partitieve constituent met een ingebedde N3. Belangrijk is dat ook hier sprake is van twee mogelijke hoofden in één en dezelfde structuur.

4. Een alternatieve analyse

Om syntactisch te kunnen verklaren waarom 5a-b) zowel enkelvoud als meervoud kunnen krijgen, hebben we in de voorgaande hoofdstukken verschillende theorieën hieromtrent besproken.

5 a) Een aantal X [werkwoord]
b) Een aantal van die X [werkwoord]

De centrale vraag was of [aantal] het hoofd is, of [mensen], en hoe dat in een syntactische structuur kan worden weergegeven. We zijn geëindigd met de theorie van Vos, waarin zij zowel voor 5a) als voor 5b) mogelijke syntactische structuren voorstelt.

4.1 Eenvoudige structuur, DPC
Voor de eenvoudige constructie in 5a), de DPC bij Vos, geeft Vos één en dezelfde syntactische structuur. In diezelfde structuur kan worden gekozen voor verschillende congruentievormen.

22a)

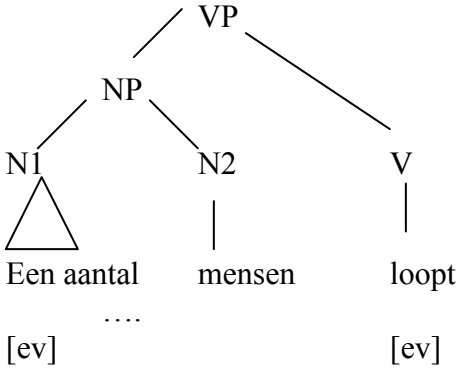

22b)

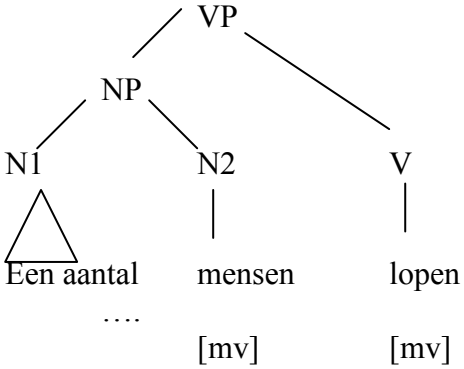

De structuren in 22) zijn dezelfde structuren, maar met een andere uitkomst voor de congruentie. Omdat N1 en N2 op hetzelfde niveau staan, kan er random gekozen worden voor één van beide bomen. Dat betekent dat de syntactische structuur niet duidelijk maakt welke congruentie moet worden toegepast: dit is een probleem in de theorie van Vos. We willen immers de grammaticale structuren eenduidig verantwoording afleggen voor de moedertaalintuïties. Als met een DPC twee vormen voor congruentie mogelijk zijn, dan moet de DPC in principe twee verschillende onderliggende syntactische structuren hebben. In een alternatieve structuur willen we dus in de structuur zelf leggen welke congruentie er gekozen wordt.

Een ander probleem van de analyse van Vos is haar werkwijze. Zij geeft analyses van de voorkomende constructies, en maakt een helder onderscheid tussen verschillende vormen. Maar haar startpunt is de zin die al een bepaalde congruentie vertoont. Vanuit deze zin zoekt ze een syntactische structuur die deze congruentie uitlegt. Zij zoekt echter niet naar het mechanisme dat bepaalt welke syntactische structuur wordt gekozen, maar geeft alleen een syntactische uitleg van wat je in het dagelijkse taalgebruik ziet. Haar theorie werkt dus als het ware één kant uit: ze kan aangeven hoe de zinnen in elkaar steken wanneer ze een bepaalde congruentie vertonen, maar kan niet bepalen welke congruentie zinnen zullen gaan vertonen.

In hoofdstuk 1 hebben we laten zien, dat de omgeving waarin de constructie voorkomt van invloed is op congruentie die wordt gekozen. Zo zorgen het bepaald lidwoord [het] en een adjectief voor [aantal] voor meer nadruk op de groep als geheel waardoor eerder voor enkelvoudige congruentie wordt gekozen. Een semantisch meervoudige omgeving kan van invloed zijn op de keuze voor meervoudige congruentie op het werkwoord. De structuren zullen dus niet in alle situaties door elkaar gebruikt kunnen worden. Omdat de omgeving van invloed is op de congruentie, gaan wij uit van een verschillende semantiek van de twee congruentievormen. Als de oorzaak van de verschillende congruentie in de semantiek ligt, verwachten we ook verschillende syntactische structuren. Het is immers één betekenis, één syntactische structuur. Ambigue zinnen hebben dus dezelfde vorm, maar een verschillende syntactische structuur omdat ze iets verschillends kunnen betekenen.

33) N V N PP
[Jan] [slaat] [Olaf] [met de tas]

N V NP
[Jan] [slaat] [Olaf met de tas]

De reden voor de verschillende congruentie moet dus gezocht worden in verschillende syntactische structuren. Dat betekent dat het hoofd van de constructie al moet blijken uit de syntactische structuur. Daarom willen wij de volgende alternatieve analyse voorstellen:

34a)

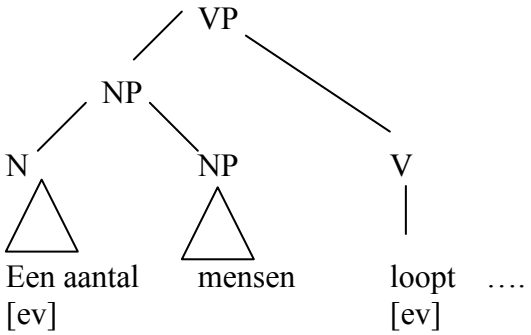

Het verschil met de structuur die Vos geeft, zit hem in het feit dat déze structuur wel een duidelijk hoofd heeft, namelijk [aantal] dat vervolgens, naar de regels, maximaal projecteert in de NP [een aantal mensen]. Structuur 34a) heeft nu nog maar één mogelijke uitkomst voor de congruentie: het hoofd van de NP is enkelvoudig, dus de congruentie met het werkwoord ook.

Om meervoudige congruentie uit te kunnen leggen, hebben we een structuur nodig die eenduidig meervoud zal geven. Een structuur die eenduidig meervoud aangeeft, verkrijgen we door aan te nemen dat N1 [een aantal] verschillende functies kan vervullen. We gaan hiervoor terug naar C&G die voorstelden om Engelse constructies vergelijkbaar met [een aantal] in te delen bij de kwantificerende zinnen en een Q-status te geven. Zo kan [aantal] een Q-status krijgen in een syntactische structuur, waardoor er in [een aantal X] nog maar één N overblijft, om het hoofd te zijn van de NP, namelijk het woord op de plaats van [X]. Dit meervoudige woord is door de Q-status van [een aantal], gedwongen hoofd van de NP en zal daarom ook zorgen voor meervoudige congruentie met het werkwoord.

34b-I)

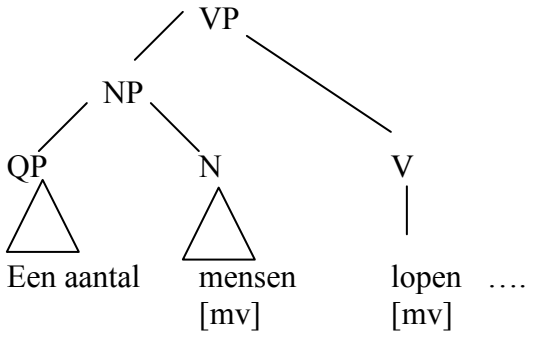

Het syntactisch en semantisch hoofd is [mensen] en [aantal] vervult een kwantificerende modifier rol als Q-hoofd van de ingebedde QP.

Een eventuele andere analyse voor het meervoud zou er een zijn waarbij de structuur hetzelfde blijft, maar [aantal] een andere syntactische rol krijgt toebedeeld.

34b-II)

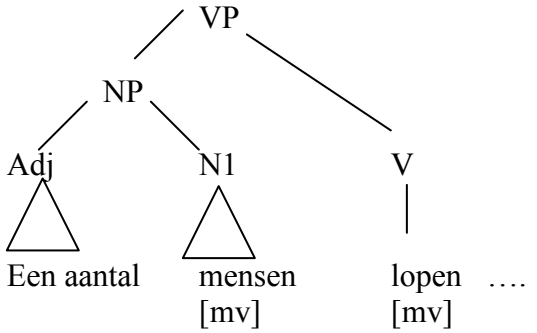

In 34b-II) vervult aantal een adjectieffunctie, ondergeschikt aan de NP waarvan het hoofd [mensen] is. Dit komt overeen met de analyse van de ANS die ervan uitgaat dat [een aantal] op weg is om een onbepaald telwoord te worden, net als [enkele], [weinige], [vele]. De vraag is echter of [een aantal] zich in zinnen 5a-b) gedraagt als een onbepaald telwoord zoals bijvoorbeeld [enkele]. Dit kan onderzocht worden aan de hand van twee kenmerken van onbepaalde telwoorden.

Allereerst kan voor onbepaalde telwoorden geen adjectief geplaatst worden, terwijl dit voor [een aantal] wel kan.

35 a) *[Behoorlijk] enkele mensen kwamen te laat
b) *[Behoorlijk] enkele van die mensen kwamen te laat

c) Een [behoorlijk (adj)] aantal mensen kwamen te laat
d) Een [behoorlijk (adj)] aantal van die mensen kwamen te laat

Daarnaast kan er geen bepaald telwoord in dezelfde nominale constructie worden gezet, als er een onbepaald telwoord in de zin staat. Dit gaat zowel voor [enkele] als voor [een aantal] op.

36 a) *Enkele [twaalf] mensen kwamen te laat
b) *Enkele [twaalf] van die mensen kwamen te laat
c) *Een aantal [twaalf] mensen kwamen te laat
d) *Een aantal [twaalf] van mensen kwamen te laat

Met de twee bovenstaande tests is gebleken dat [een aantal] zowel eigenschappen met een onbepaald telwoord deelt, als dat [een aantal] ander gedrag vertoont. Op basis hiervan mag dus niet eenduidig worden geconcludeerd dat [een aantal] een onbepaald telwoord is geworden, en daardoor [mensen] de functie van hoofd is gaan vervullen. Om die reden stellen we, totdat er betere argumenten zijn om [een aantal] als onbepaald telwoord te analyseren, structuur 34b-I) voor, en niet 34b-II).

4.2 Complexe structuur: IPC

Voor de complexe structuur 5b) heeft Vos meerdere structuren gegeven om syntactisch te verklaren dat ook deze constructie zowel meervoud als enkelvoud op het werkwoord kan krijgen. Voor de zwakke IPC stelt Vos twee verschillende structuren op, waarin N1 en N2 op hetzelfde niveau kunnen blijven staan. Om N1 en N2 in 5b) op hetzelfde niveau te houden, geeft Vos een structuur waarbij [van die] niet maximaal projecteert, en een structuur waarbij [van die] een adjectieffunctie krijgt. Vervolgens past zij dezelfde theorie toe zoals zij ook doet bij een DPC, constructie 5a). Op de Vos' verklaring voor een DPC hebben wij net kritiek geleverd: één structuur kan bij Vos meerdere congruentievormen geven, terwijl algemeen aangenomen wordt dat één structuur slechts één uitkomst kan hebben. Om diezelfde reden verwerpen wij ook Vos' structuur voor een IPC.

Een tweede probleem vormt structuur 30) waarbij Vos de hoofden van de constructie niet maximaal laat projecteren.

30)

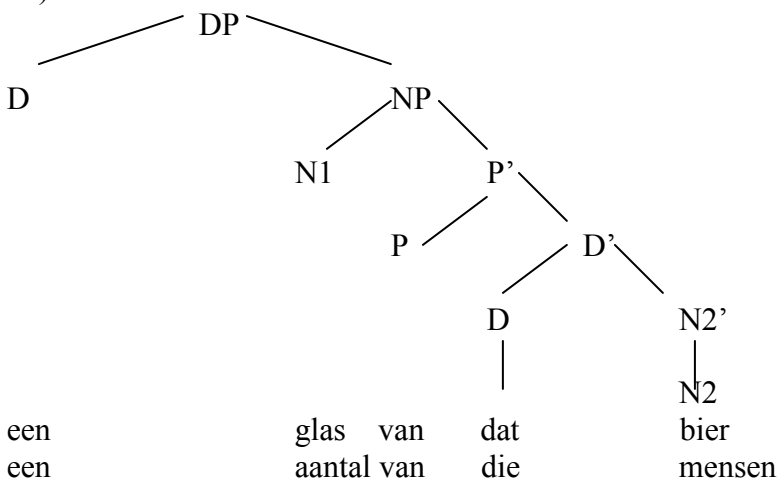

Ook dit gaat in tegen de wetten van de syntaxis. Hoofden móeten immers maximaal projecteren, want dat is nou eenmaal de functie van een hoofd. Een structuur waarbij hoofden van een constructie worden weggemoffeld door ze aan een aftakking te plaatsen die doodloopt, is niet te rijmen met de regels die gelden bij het vormen van syntactische structuren. Wij stellen een alternatieve structuur voor de complexe

constituent 5b) voor. De indeling die Vos maakt van de IPC's, de sterke en de zwakke vorm, houden wij hier wel aan.

Zwakke IPC
Allereerst passen wij Vos' constructie van de zwakke IPC aan. We nemen over dat de zwakke IPC semantisch gelijk is aan een DPC. Om dezelfde syntactische structuur te krijgen moet dus net als bij Vos de [van die] een modifierfunctie toebedeeld krijgen. We passen structuur 30) zo aan, dat elke boom nog maar één congruentiemogelijkheid heeft. Om meervoudige congruentie te kunnen verklaren, geven we net als bij de eenvoudige constructie, [aantal] een Q status in het geval van een meervoudig werkwoord.

37a) Zwakke IPC

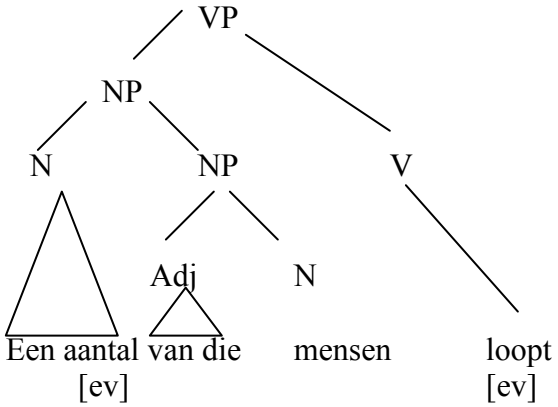

37b) Zwakke IPC

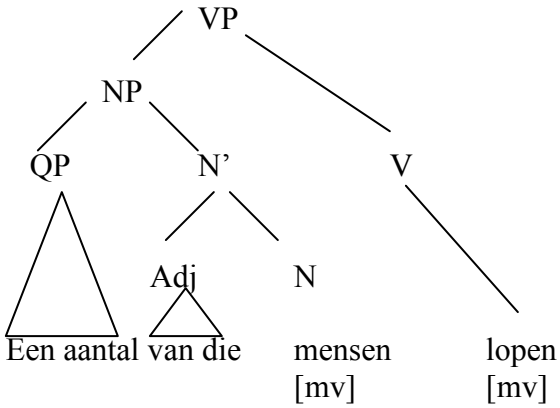

Sterke IPC
De sterke IPC verschilt semantisch van de zwakke IPC en heeft daarom ook een andere structuur. Bij de sterke IPC is sprake van een subset-supersetlezing. In deze lezing heeft [van die mensen] een partitieve lezing en vormt [een aantal] het hoofd. De constructie krijgt dan congruentie in het enkelvoud. Dit is ook de congruentie die je verwacht, kijkend naar de prescriptieve grammatica.

38) Sterke IPC

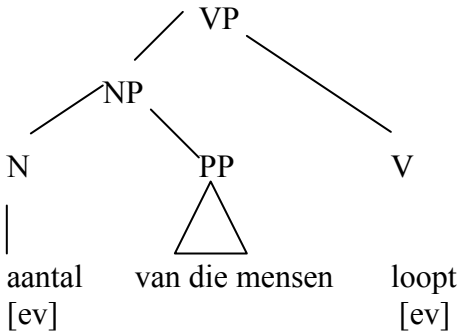

Toch vinden we bij een sterke IPC óók congruentie in het meervoud. Naast deze structuur moet er dus nog een structuur mogelijk zijn, die zou verklaren dat [aantal] verschillende werkwoordsvormen kan genereren. We hebben bij zowel Vos, als daarvoor bij C&G, uitgelegd dat een zogenaamde PRO de oplossing van het probleem zou kunnen zijn. Bij meervoud op het werkwoord krijgt [aantal] weer de status van een Q. [Aantal] kwantificeert vervolgens een 'leeg' nomen wat we PRO noemen.

39)

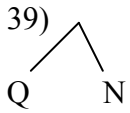

Aantal PRO

In 39) is [aantal] een kwantificerende modifier van een lege plek waar PRO staat. De PRO-plek valt op twee manieren uit te leggen.

1. De kenmerken van deze PRO worden bepaald door de context, en aangezien [aantal] alleen een meervoudig N kan krijgen heeft deze PRO het kenmerk [mv]. Er is een lege nomen plek mogelijk, daar vindt dus deletie van een N plaats.
'Veel [e] lopen op straat' Vos sluit aan bij het idee dat PRO alleen meervoud kan zijn aangezien [aantal] alleen een meervoudig N kan krijgen. Vos legt PRO uit als een gedeleerde N2, die vervolgens wordt geïdentificeerd door N3.

2. De PRO plek heeft default eigenschappen.
'Heb jij al eens een shetland paard gezien?' 'Ja, ik heb gisteren een mooi**e** gezien' Waarbij 'een mooie' dus een adjectief is van een niet genoemd woord, maar wanneer [paard] gedeleerd zou zijn, zou er in deze constructie onjuiste flexie plaatsvinden. Waarschijnlijker is dan ook dat er geen onuitgesproken woord is, maar dat [een mooie] op een default plek staat en dus de default –e flexie krijgt.

We bewerken Vos' structuur uit 28) zo, dat er geen onduidelijkheid meer bestaat over wat het hoofd is, door de N van [een aantal] te vervangen door een Q. Nu is PRO automatisch het hoofd van de constructie en PRO zal meervoudige congruentie veroorzaken.

40)

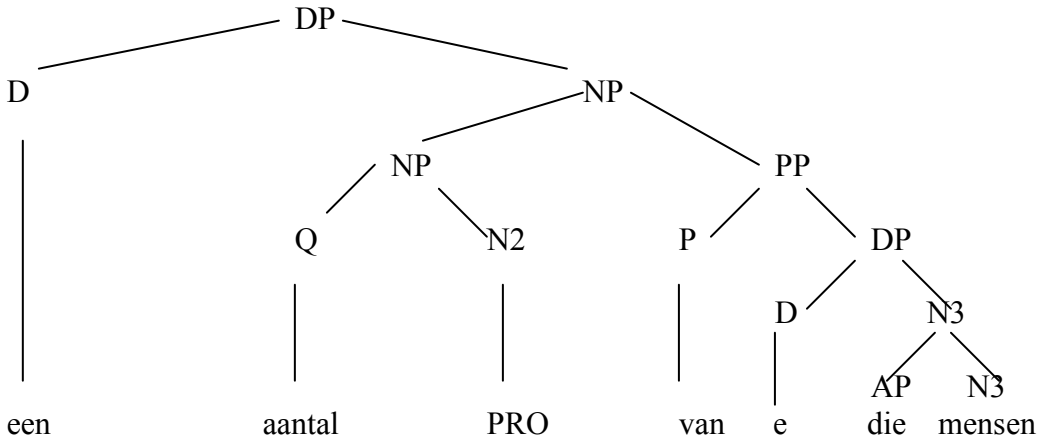

5. Conclusie

In paragraaf 1 hebben we empirisch bewezen dat bij de constructies [een aantal X] en [een aantal van die X] zowel meervoudige als enkelvoudige werkwoordscongruentie worden gebruikt. Om dit syntactisch te verklaren hebben we in paragraaf 2 de literatuur behandeld die relevant is voor vergelijkbare constructies in het Engels. Uit de literatuur is gebleken dat de constructies als aparte constructies moeten worden gezien, en dat er geen onderliggende gelijke structuur bestaat. We hebben laten zien dat [een aantal] behalve de status N, ook de status Q kan krijgen. In paragraaf 3 hebben we laten zien hoe Vos' de constructies syntactisch verklaart.

In paragraaf 4 hebben we alternatieve structuren voorgesteld om te verklaren dat [een aantal X] en [een aantal van die X] zowel meervoudige als enkelvoudige congruentie op het werkwoord kunnen krijgen. De structuren van Vos' die meerdere uitkomsten hebben, zijn in deze paragraaf vervangen door eenduidige constructies. Dit hebben we gedaan door N1 en N2 niet op één lijn te zetten, maar elkaar te laten inbedden.

Daarnaast hebben we aangenomen dat [een aantal] verschillenden statussen kan hebben; een N status en een Q status. Als [een aantal] een N status heeft, zal [een aantal] het hoofd vormen van de NP [een aantal X] en de meervoudige NP [X] inbedden. Dit zal zorgen voor enkelvoudige congruentie. Als [aantal] een Q status heeft, zal de enig overgebleven N [X] het hoofd zijn van de NP [een aantal X], en zal er meervoudige congruentie zijn. Dat [een aantal] twee statussen kan hebben wordt ook gesuggereerd door het empirisch onderzoek, waaruit blijkt dat er semantische en omgevingsfactoren zijn die de congruentie kunnen beïnvloedden. Dit suggereert dat [een aantal] niet altijd dezelfde syntactische rol vervult.

Deze verschillende structuren zijn ook terug te vinden bij [een aantal van die X]. Meervoudige congruentie bij de zwakke variant van [een aantal van die X] wordt verklaard door [van die] een adjectiefstatus te geven. Om meervoud te verklaren bij de sterke variant van [een aantal van die x] moet aangenomen worden dat er een leeg element PRO in de zin staat, dat gekwantificeerd wordt door [een aantal] met Q status. PRO heeft meervoudskenmerken en zal daarom zorgen voor meervoudige congruentie met het werkwoord.

Literatuur

Vos, Riet. *A grammar of partitive constructions.* Diss. Universiteit van Tilburg, 1999.

Cardinaletti, Anna. Giuliana Giusti. *The Syntax of Quantified Phrases and Quantitative Clitics*. In: Everaert, Martin. Henk van Riemsdijk. *The Blackwell Companion to Syntax.* Vol. 5. Blackwell Publishing, 2006.

Selkirk, Elisabeth. *Some remarks on noun phrases structure*. In: *Formal Syntax.* Culicover, Peter. Thomas Wasow. Adrian Akmajian. London: Academic Press, 1977.

Jackendoff, Ray. *Quantifiers in English*. In: *Foundations of Language 4*, 1968.

Websites

Algemene Nederlandse Spraakkunst
http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/index.html geraadpleegde paragraaf: 20·2·3·1·ii·8

Nederlandse Taalunie
http://taaladvies.net

Onze Taal
www.onzetaal.nl